

130
11
Националистичка Библиотека.

Народна библиотека

СР Србије

I3187

2

СВ. 2.

Шта је нација?

Од

Ернеста Ренана.

Издање Српске Националне Омладине.

— БЕОГРАД —

Штампарија Ч. Стефановића — БЕОГРАД •

1907.

3897/45

Националистичка Библиотека.

I 3187₂

Св. 2.

Милошковић

Шта је нација ?

Од

Ернеста Ренана.

Издање Српске Националне Омладине.

— БЕОГРАД —

ШТАМПАРИЈА Ч. СТЕФАНОВИЋА — БЕОГРАД

1907.

Ставио сам себи у задатак да с ва-
ма испитам једну идеју, јасну по изгле-
ду, али која доводи до најопаснијих за-
блуда. Облици људског друштва су нај-
разноврснији. Велика пренасељеност љу-
ди као у Китају, Египту и најстаријем
Вавилону; племена као Јевреји, Арабља-
ни; градови као Атина и Спарта; спајање
разних земаља као у царевини перси-
ској, царевини римској и царевини Карла
Великог; заједнице без отаџбине, одр-
жаване верским везама као јеврејске;
народности као Француска, Енглеска, и
многе друге европске независне државе;
савези као Швајцарска, Америка; срод-
ства по раси или чешће по језику, као
она која постоје код разних грана Гер-
манаца, разних грана Словена; — то су
начини груписања који сви постоје, или
су постојали, и који се не могу изме-
шати без најозбиљнијих неприлика. У
доба француске револуције мислило се
да се установе малих независних градо-
ва, као у Спарти и Риму, могу приме-
нити на наше велике народности од

тридесет и четрдесет милиона чланова. У наше доба чини се једна још гора заблуда: мешају се појмови расе с народношћу, и придаје се групама етнографским или боље језичким, важност иста која и народима који збиља постоје. Покушајмо да дођемо до нечег тачног у овим тешким питањима, у којима и најмање неразумевање значења речи, у почетку размишљања, може довести при крају до најмрачнијих погрешака. Ми ћемо да чинимо једну деликатну ствар; она је, готово, парање живог бића; ми ћемо поступати са живима као што се поступа са мртвима. Унесимо у то нај-апсолутнију хладноћу и непристрасност

I

Од пропасти римске царевине, или боље, од поделе царства Карла Великог, Европа је била подељена на народности од којих су поједине покушавале да стекну превласт над другима, не могући у томе никада трајно успети. Оно што није могао Карло V, Луј XIV, Наполеон I, извесно нико у будућности неће моћи. Стварање једне нове римске царевине или једне нове царевине Карла Великог, постало је немогућност. Подељеност Европе је врло велика а да један покушај за општим завојевањем не би врло брзо изазвао какву коалицију која би славољубиву народност вратила у њене природне границе Једна врста равнотеже утврђена је за дуго. Француска, Енглеска, Немачка, Русија, у пркос авантура у које ће се упуштати, биће још стотинама година историске јединице, главне фигуре на шаху чија поља без престанка мењају важност и

величину, али која се никада потпуно не помешају.

Народности, развијене на овај начин, јесу доста нова појава у историји. Стари век није за њих знао; Египат, Китај, стара Халдеја нису били ни на каквом ступњу народности. То су биле гомиле, вођене каквим „Синем Сунца“ или „Синем Неба“. Није било египатских грађана, а није било ни кинеских грађана. У класично доба било је општинских република и краљевина, савеза локалних република и држава, али није било народности како је ми разумемо. Атина, Спарта, Сидон, Тир јесу мала средишта са патриотизмом који заслужује дивљење; али то су градови са релативно малим земљиштем. Галија, Шпанија, Италија биле су, пре него што их је прогутала римска царевина, скупови малих народа, често спојени међу собом, али без централне власти, без династије. Царевина асирска, царевина персиска, царевина Александра Великог ни су биле отаџбине. Никада није било асирских патриота; царевина персиска била је простран скуп вазалних покрајина. Ниједна народност не везује свој постанак за изванредну појаву Алексан-

дра Великог; међутим, ова појава била је тако богата последицама за општу историју цивилизације.

Римска царевина била је много згоднија за отаџбину. Због повратка бескрајног благостања које је настало престанком ратова, римско господарство, с почетка онако сурово, брзо се заволеало. Римска империја је, тако, била једно велико удружење, синоним реда, мира, и цивилизације. Последњих дана царства, узвишени духови, просвећени епископи, књижевници, имали су један искрен осећај „римскога мира“, који је био толико различан од хаоса варварства. Али једна царевина која је била дванаест пута већа од данашње Француске, није умела да створи државу по модерном схватању. Расцеп Истока и Запада био је неизбежан. Покушаји да се створи галско царство, у III веку, нису пошли за руком. Тек германска инвазија је увела у свету принцип који је доцније послужио као основа за егзистенцију народности.

Шта су у ствари учинили германски народи после своје велике инвазије у V веку до последњих норманских освајања у X веку? Они су врло мало из-

менили основу раса; али су увели династије и војничку аристократију у мање или више знатне покрајине старог Западног Царства, које су тада добиле име по својим освајачима. Тако је постала Француска, Бургундија, Ломбардија; доцније, Норманија. Брза превласт коју је добила франачка царевина, за један тренутак је успоставила јединство Запада; али ово царство се неповратно разбило у IX веку; уговором у Вердену повлаче се у начелу непроменљиве границе, и од тада Француска, Немачка, Енглеска, Италија, Шпанија иду путевима често супротним и кроз хиљаде авантура у правцу према својој националној егзистенцији, онаквој какву видимо да се развила данас.

Шта карактерише, у ствари, ове разне државе? Стапање које је извршено у становништву из којег су оне састављене. У земљама које смо мало час набројали, нема ничега сличног онеме што ћемо наћи у Турској, где су Турци, Словени, Грци, Јермени, Арапи, Сирци, Курди онолико исто различити данас као и у времену освајања. Томе резултату има два узрока. Прво, факат да су германски народи примили Хриш-

ћанство кад су дошли у додир са грчким и латинским народима. Кад су победилац и побеђени исте вере, или још боље, кад победилац прими веру побеђенога, турски систем да се људи апсолутно разликују по вери, не може се више извести. Друго, освајачи су заборавили свој језик. Унуци Клодвиг, Аларика, Гондебода Албоена, Ролона, већ су говорили романски. Овај факат, сам по себи, био је последица друге једне важне чињенице: што су Франци, Бургунђани, Готи, Лонгобарди, Нормани имали са собом врло мало жена из своје расе. У току више генерација поглавице су се додуше женили још само Германкама, али су им милошнице биле Латинке, дојкиње њихове деце опет Латинке; цело племе женило се само Латинкама; и тако су језици франачки и готски (*lingua francica, lingua gotica*), после доласка Франака и Гота у романске замље, били врло кратког века. У Енглеској није било тако, јер је англосаксонска инвазија без сумње водила жене са собом; бретонско становништво је побегло, и, уз то, латински језик није више или чак није никад владао у Британији.

Да се говорило галски у Галији у V веку, Клодвик и његови потомци не би напустили германски за галски.

Отуда главни факат да је калуп који су, поред свег прогоњења обичаја, наметнули германски освајачи, постао временом калуп нације. *Француска* је сасвим легитимно постала име земље у коју беше дошла врло незнатна мањина Франака. У X веку, по првим јуначким песмама у којима се сасвим лепо огледа дух времена, сви становници Француске јесу Французи. Идеја о разлици расе у француском становништву, која је тако јасна код Грегора де Тура, не види се ни мало код писаца и песника после Хуга Капета. Разлика између племића и простака наглашавана је јако, што је могуће више; али разлика између једних и других није етничка разлика, него разлика у јунаштву, навикама, и васпитању које је добивено наслеђем; ником не пада на памет идеја да је све то задобивено освајањем. Лажни систем по коме племство дугује свој постанак повластицама добивеним од краља за велике услуге учињене нацији, тако да је сваки племић добио своје племство, тај систем постао је

догма у XIII веку. Исто то догађало се после свих норманских освајања. На измаку једне или двеју генерација нормански освајачи нису се готово ни у чему разликовали од осталог становништва; њихов утицај није мање јак; они су освојеној земљи дали племство, војничке обичаје, и патриотизам који она раније није имала.

Заборав, и рекао бих чак истори-ска заблуда, јесу битан фактор у образовању једне нације и исто тако напредак историских студија често је опасност за нацију. Историско истраживање износи на видик насеља која су извршена у почетку свих политичких формација, па и оних чије су последице биле најблагодотворније. Јединство се изводило увек на бруталан начин: уједињење Јужне и Северне Француске јесте резултат прогоњења и тероризма који је трајао готово читав један век. Онога француског краља који је, ако смем рећи, идеалан тип стогодишњег кристализатора; онот француског краља који је извео савршено национално уједињење; тога француског краља проклео је народ који је он створио, и, данас, само образовани људи

умеју да оцене оно што је он учинио и оно што је он био.

Баш због супротности могу да се осете ови велики историски закони Западне Европе У предузећу које је извршио француски краљ, које праведношћу које тиранијом, пале су многе земље. Под круном маџарског краља Св. Стевана остали су Маџари и Словени исто онако различни као што су били и пре осам сто година. Далеко од тога да ове разне елементе споји у једно, дом Хабзбурговаца држао их је непрестано тако рећи раздражене једне против других. У Чешкој су елеменат чешки и немачки одвојени као зејтин од воде у чаши. Турска политика раздвајања народности по вери имала је још тежих последица: она је изазвала расцеп Истока Узмите коју варош, на пример Солун или Смирну, и ви ћете у њима наћи пет до шест. разних општина, од којих свака има своје традиције, а немају скоро ничег заједничког. Међутим, нација и јесте у томе да појединци имају многе ствари заједничке, и, исто тако, да су заборавили многе ствари. Ниједан француски грађанин не зна да ли је Бургунђа-

нин. Ален, Таифал, Визигот; сви су француски грађани заборавили вартоломејску ноћ и покоље на Југу у XIII веку. У Француској нема ни десет породица које би вам могле дати доказа о франачком пореклу, и тај доказ био би по својој суштини непотпун, услед хиљаду разних непознатих укрштања која би могла замрсити све системе генеалогичара.

Модерна нација је, дакле, историски резултат на основу низа разних чињеница које све теже истој тачци. Час је уједињење извела династија, као у Француској: час је извршено вољом покрајина, као у Холандској, Швајцарској, Белгији; час општом тежњом која је доцније победила самовољу феудализма, као што је то случај у Италији и Немачкој. Та начела су се у сличним случајевима испољавала на најнеочекиваније начине. Ми смо унаше дане видели како се Италија ујединила помоћу пораза, а Турска је пропала због својих победа. Сваки пораз помогао је ствари Италије; свака победа упропашћавала је Турску; зато што је Италија нација, а Турска, изузимајући малу Азију, није. Француској припада слава!

што је у својој револуцији прокламовала да нација сама собом постоји. Не треба замерати ако се на нас угледају. Начело нација јесте наше.

Али шта је нација? Зашто је Холандска нација, док то није Хановер и велика војводина Парма? Како то да Француска остаје и даље нација кад је већ нестало оног начела који је она створила? По чему је нација Швајцарска која има три језика, две вере, три или четири расе, а Тоскана, на пример, која је онако хомогена, да није нација? Зашто је Аустрија само држава а не нација? У чему се разликује начело народности од начела расе?

То су питања на којима се зауставља дух који мисли, да би био на чисто са самим собом. Светске ствари не регулишу се на овај начин; али практични људи хоће да у овај предмет унесу мало разлога и да отклоне погрешке у коју падају они који ствари посматрају површно.

II

По мишљењу неких политичких теоретичара, нација је пре свега једна династија која представља некадање освајање, коју је у почетку маса народа била признала а после заборавила. По мишљењу политичара о којима говорим, груписање провинција које је извршила једна династија помоћу ратова, женидаба, уговора, распало се са династијом која га је извршила. Додуше, већина модерних нација постале су помоћу породице вазалног порекла која се везала за земљиште и постала језгро централизације. Француске границе 1789 нису биле нимало природне ни потребне. Широка зона коју је кућа Капетовића унела у иначе сужене границе верденског уговора (овим се уговором поделила држава Карла Великог на Немачку, Француску и Италију), била је тековина саме те куће. У епоси кад су чињена освајања, није постојала идеја ни о природним границама, ни о

праву нација, ни о вољи покрајина. Уједињење Енглеске, Ирске и Шкотске исто тако је било династичко дело. Италија се толико дуго није ујединила као нација због тога што, између многобројних владалачких кућа, пре нашег века, није било ниједне која је била центар. Чудновато је да је незнатно острво Сардинија, које готово и није талијанска земља, добила име краљевине (Савојска династија је добила краљевску титулу, од Сардиније, 1720).

Холандска, која је себе сама основала једном јуначком одлуком, чврсто се везала за кућу Оранску, и она је доспела у велику опасност кад је ова веза била покварена.

Па да ли је овај закон апсолутан? Није без сумње. Швајцарска и Сједињене Државе, које су се образовале у конгломерате поступним прираштајем, немају династичку основу. Нећу да улазим у питање о Француској. Требало би ми да знам тајне будућности. Ипак ћу рећи само то да је ова велика француска краљевина била толико национална, да је, сутрадан после своје пропасти, нација могла да се одржи без ње. И затим, XVII век је све изменио.

Човек се, после вековног унижавања, вратио класичком духу, поштовању себе самог, идеји својих права. Речи: отаџбина и грађанин, поновасу добиле свој смисао. Тако се могла извршити најсмелија историска операција која би се могла испоредити са покушајем, у физиологији, да се оживи једно тело из кога су извађени мозак и срце.

Мора се дакле признати да једна нација може да постоји без династичког принципа, и чак да нације, створене помоћу династија, могу да се одвоје од њих и да ипак не престану постојати. Старо начело које води рачуна само о династијама не може се више одржати; више права династичког, постоји право национално? По коме знаку може оно да се позна? Из каквих чињеница ваља га извести?

Прво: Из расе, уверавају многи. Вештачке поделе на основу феудализма, владалачких бракова, дипломатских састанака, слабе су. Једино раса становништва остаје чврста и стална. То једино одређује право и законитост. Германска раса, на пример, по овој теорији, има права да прикупи растурене чланове Германства чак и тада кад ти

чланови не желе да се сједине. Право Германства на такву покрајину јаче је него право самих становника те провинције на себе саме. Тако је постала нека врста првобитног права, сличног божанском праву краљева; начело народности замењено је начелом етнографије. То је врло велика погрешка, која ће, ако победи, упропастити европску цивилизацију. У колико је принцип народности праведан и законит, у толико је ово начело првобитног права расе уско и пуно опасности за прави напредак.

У античком племену и граду, раса је, признајем, имала значај првога реда. Старинско племе и градови били су само проширена породица. У Шпарти и Атини сви грађани били су сродници, ближи или даљи. Исто тако било је и код Јевреја. Изабраног Народа, па је тако још и код арабљанских племена. Од Атине, Шпарте и израиљског народа да пређемо на римску царевину.

У њој је ситуација сасвим друкчија. С почетка створена силом, затим одржавана интересом, ова велика нагомиланост вароши и покрајина апсолутно различних, нанела је идеји расе нај-

јачи ударац. Хришћанство је са својим универзалним карактером још више урадило у истом смислу. Оно је са римском царевином начинило чврсту алијансију, и помоћу ова два ненадмашна чиниоца етнографско начело је за читаве векове оборено.

Варварска инвазија је била само један корак више на овом путу. Стварање варварских краљевина није на себи и мало ничег етнографског; оне су постајале силом или по ћефу освајача. Раса становништва које је било под њима за њих је била најравнодушнија ствар. Карло Велики створио је на свој начин оно што је раније већ био учињено Рим: јединствену државу састављену из најразноврснијих раса; творци уговора у Вердену, повлачећи сталне две границе са севера на југ, нису ни најмање водили рачуна о раси људи који су се налазили лево и десно. Измене граница које су доцније вршене у Средњем Веку, такође су биле без икаквих етнографских обзира. И што се политиком Капетовића успело спожити све земље старе Галије у једну под именом Француске, то није резултат тежња тих земаља да се сједине са

својим сродницима. Дафина, Бреса, Прованса, Ла Франш, нису се више сећале заједничког порекла. Свака галска свест била се изгубила још у другом веку, и само се вештачким путем у наше доба нашла индивидуалност галског карактера.

Етнографски обзири нису дакле вредили ништа у стварању модерних нација. Француска је келтска, иберска, германска земља. Немачка је германска, келтска и словенска земља. Италија је земља где је етнографија најјаче заплетена. Гали, Етрурци, Пелазги, Грци, поред других елемената, укрштају се онде у једној мешавини у којој ништа не може да се разазна. Британска Острва, у својој целини, представљају мешавину келтске и германске крви, чији је размер врло тешко одредити.

Истина је то да нема чисте расе, и политику засновати на етнографији, значи засновати је на шимери. Најотменије земље, Енглеска, Француска, Италија јесу баш оне у којима је крв најјаче измешана. Да ли Немачка чини изузетак у том погледу? Да ли је она чиста германска земља? Каква обмана! Цео југ њен био је галски. Цео је исток,

чим се пређе Лаба, словенски. А делови за које се тврди да су чисти, да ли су то заиста? Ми овде додирујемо један проблем који би требало расветлити, да би се избегли неспоразуми.

Дискусије о расама су бескрајне јер реч „раса“ схватили су историчари филолози, и антрополози физиолози на два сасвим различна начина. За антропологе реч „раса“ има исто значење које има и у зоологији; она значи стварно порекло, порекло по крви. Осим тога, изучавање језика и историје не води истој подели коју је прихватила физиологија. Речи „брахицефали“ и „долихоцефали“ не налазе се у историји и филологији. У људској групи која је створила ариске језике и поредак, већ је било брахицефала и долихоцефала. То исто вреди и за ону примитивну групу која је створила такозване семитске језике и уређења. Другим речима, зоолошко порекло човечанства је далеко старије од порекла културе, цивилизације, језика. Примитивна ариска група, примитивна семитска, примитивна туранска, нису имале никакве физиолошке заједнице. Ова груписања су резултати историје који су се догодили у изве-

сној епохи, рецимо пре петнаест или двадесет хиљада година, док се зоолошко порекло човечанства губи у несагледаној тами. Оно што физиолози и историчари зову германском расом, несумњиво је једна истакнута породица у људском роду. Али, да ли је она породица у антрополошком смислу? Није, нипошто није. Појава Германа у историји настаје тек неколико векова пре Христа, Очевидно, Германци нису изникли из земље тек у тој епохи. Пре тога помешани са Словенима у великој неразговорној маси Скита, они нису имали своју засебну индивидуалност. Енглез је потпуно један тип у човечанству. Овај тип се погрешно зове англосаксонском расом, а он није ни тип бретонски из Цезарева времена, ни англосаксонски из времена Хенгиста, ни дански из времена Кнута, ни нормански Виљема Освајача; он је резултат свега тога. Француз није ни Гал, ни Франак, ни Бургунђанин. Он је оно што је изишло из оног великог казана у коме су се, под владом француског Краља, нашли најразличнији елементи. Становник из Жерсеја или Гернесеја ни у чему се по пореклу не разликује од норман-

манског становништва у суседству. У XI веку ни најјаче око није налазило разлике с обе стране Канала. Незнатни разлози су учинили да Филип Аугуст није освојио ова острва са остатком Нормандије. Одвојене једна од друге готово седам стотина година ове две покрајине не само што су се отуђиле једна од друге, него су постале и различне.

Раса је, како је ми разумемо, ми други историчари, дакле ствар која постаје и пропада. Проучавање расе је важна ствар за човека научењака, који се бави историјом човечанства. Али она се не може применити у политици Инстинктивна свест која је владала при одређивању европске карте, није водила никаквог рачуна о раси, и прве европске нације имају потпуно помешану крв.

Раса, с почетка важан факат, свакога дана губи своју важност. Историја човечанства битно се разликује од зоологије. Историји није раса све, као што је у зоологији раса мачака, преживара, итд, и стога немамо права ићи по свету и разбијати људима главе, хватајући их за гушу и говорећи им: „Еј, ти си наше крви, ти припадаш нама!“ Сем антрополошких знакова, разум, правда, и-

стина, лепота, једнаки су за све. Видите ли, етнографска политика није баш тако сигурна. Ви ћете се данас њоме послужити против других; али она ће се после окренути против вас самих. Зар је поуздано да Немци, који су толико високо дигли заставу етнографије, неће једнога дана доживети да им Словени дођу да испитају имена места по Саксонији и Лужици, да потраже трагове Вилца и Оботрита, и да затраже рачуна о покољима и продајама на гомиле које су вршили Отони, немачки владари, са њиховим претцима? За обоје је боље да се то заборави.

Ја врло волим етнографију, она је наука ретког интереса; али колико је волим слободну, као науку, у толико је мање волим кад се примењује у политици. У етнографији, као у свима наукама, системи се мењају; то је услов напретка. Зар би се и нације мењале са тим системима? Границе држава управљале би се према току науке. Патриотизам би зависио од какве више или мање парадоксне расправе. Патриоти би се рекло:

— Ви се варате; ви проливате крв вашу из овог или оног узрока; ви ми-

слите да сте Келт; међутим, ви сте Германац.

Затим, после десет година, рекло би вам се да сте Словенин.

Да не бисмо фалзификовали науку, ослободимо је, и погледајмо озбиљније на ова питања с којима су скопчани толики интереси. Будите уверени да ћемо је често ухватити како чини услуге, само ако јој ставимо у задатак да даје материјал дипломатији. Али она има бољи задатак: тражимо од ње само истину.

Друго. Што смо рекли о раси, треба рећи и о језику. Језик жели да се уједини, али на то никога не присиљава. Сједињене Државе, Енглеска, Јужна Америка и Шпанија говоре исгим језиком, а не чине само једну нацију. Напротив, Швајцарска, која је тако чврста зато што је образована по пристанку својих разних делова, има три или четири језика. У човеку има нешто супериорније од језика: то је воља. Воља Швајцарске да буде уједињена, поред свих разлика у говору, важнији је факат него истоветност језика која се често постиже само угњетавањем.

Француској служи на част што никад

није radila на томе да строгим мерама постигне јединство језика. Зар се не могу имати иста осећања и исте мисли, волети исте ствари на разним језицима? Мало час смо говорили о незгодама од којих би зависила међународна политика етнографије. Ових незгода не би било мање кад би политика зависила од упоредне филологије. Оставимо овим занимљивим наукама потпуну слободу дискусије; не мешајмо их с оним што би помутило њихову јасност. Политичка важност језика долази отуда што се језици сматрају као ознаке расе. Ништа погрешније. Пруска, у којој се данас говори само немачки, говорила је словенски пре неколико векова; у Галији говори се енглески; у Шпанији се говори примитивни језик Алба Лонге; у Египту се говори арапски; примери су безбројни. Ни у самом почетку истоветност језика није обележавала истоветност расе. Узмимо праариско или прасемитско племе; код њих је било робова који су говорили истим језиком којим су говорили и њихови господари, и ако су робови тада често бивали друге расе него њихови господари. Да то поновимо: по-

дела индоевропских семитских и других језика. коју је начинила тако одређено упоредна филологија, не подудар се са поделом у антропологији. Језици су историске формације које остављају мало трага у крви оних који њима говоре, и које, у сваком случају, не би могле спречити људску слободу кад би стало до тога да се одреди породица са којом хоћемо да се ујединимо на живот и смрт.

Ово искључиво узимање у обзир само језика има, као и одвећ велики обзир поклоњени раси, своје опасности и своје незгоде. Кад се унесе претеривања, тада се ограђујемо уском културом коју сматрамо за националну; на тај начин се ограничавамо, озиђујемо; напуштамо широки ваздух са пространог поља човечанства, да бисмо се затворили у тесне границе сународника. За дух нема ништа горе; за цивилизацију нема ништа опасније. Не треба забравити ово основно начело да је човек биће разумно и морално, и да је тек тада члан ове или оне културе. Пре француске, пре немачке, пре талијанске културе, била је човечанска култура. Погледајте људе из Ренесанса; они нису

били ни Французи, ни Талијани, ни Немци. У своме општењу са старим веком, они су пронашли тајну правог васпитања људског духа и предали су јој се и телом и душом. И учинили су велико добро!

Треће. Религија такође не може да да довољну основу за стварање модерне нације. С почетка, религија се ослањала на опстанак једне друштвене групе. Друштвена група била је проширена једна породица. Религија, верски обичаји били су верски обичаји те породице. Религија Атине била је култ богиње Атине, обожавање митских оснивача града, закона, обичаја. Она није садржавала никакву догматичну богословију. Та религија, у потпуном смислу те речи, била је религија државе. Ко није хтео да је врши, није био Атињанин. То је био, у основи својој, култ персонификованог Акропоља. Ко се заклео на олтару Аглауровом (на Акропољу), значило је да се заветовао да ће умрети за отаџбину. Ова религија била је исто што је данас код нас заклетва на заставу. Не хтети учествовати у том култу, значило је као у нашем модерном друштву одрећи се

војне службе. То је значило одрећи се атинског грађанства. С друге стране јасно је да овај култ није имао значаја за онога који није био Атињанин; и стога Атињани нису странце нагнали да приме ту религију; робови у Атини нису вршили тај култ. Исто тако је било и у неким малим републикама у Средњем Веку. Није био добар Млечанин који се није клео Светим Марком; није био добар Амалфичанин који није Светога Андрију поштовао више него све свеце у рају. У тим малим друштвима, оно што је доцније било прогоњење и тиранија, било је законито и уобичајено као данас честитање празника родитељима и изјављивање добрих жеља о Новој Години

Ово што је било у Шпарти и Атини није било у краљевинама после освојења Александра Великог. Угњетавања Антиоха Епифана у циљу да Исток преобрати у веру Јупитера Олимпског гоњења у римској империји у циљу да се одржи извесна такозвана државна религија, била су погрешке, злочин, прави апсурд. Данас је ситуација сасвим јасна. Нема више маса које верују на један исти начин. Сваки верује на свој начин,

оно што може и оно што хоће. Нема више државних религија; човек може бити Француз, Енглец, Немац, па да буде католик, протестант, мојсејевац, или да не верује ни у коју веру. Религија је постала индивидуална ствар; она трпи свачију савест. Подела нација на католике, протестанте, не постоји више. Религија, која је пре педесет и две године (1830 год.) била тако важан елемент у стварању Белгије, сачувала је сву своју важност у унутрашњој савести свакога човека; али она испада готово са свим из области разлога који обележавају границе нација.

Четврто. Заједница интереса је несумњиво моћна веза између људи. Да ли су међутим, интереси довољни да чине нацију? Ја не верујем. Заједница интереса ствара трговинске уговоре. Код народности постоји и осећајна страна; она је душа и тело у исти мах; царинска унија није отаџбина.

Пето. Географија, оно што зову природним границама, несумњиво има важну улогу у подели нација. Географија је један од битних фактора у историји. Рекама су се кретале расе; планине су их заустављале. Реке су пот-

помагале, а планине су заустављале историске покрете. Међутим, да ли се може рећи, као што мисле извесне партије, да су границе једне нације исписане на карти, и да та нација има право да се би досуди оно што је потребно да заокругли извесне крајеве, да дохвати коју планину или реку којима се априорно даје нека врста способности ограничавања? Ја не познајем ни једну доктрину која би била самовољнија и мрачнија. Њоме се правдају сва насиља. И да ли планине и реке имају баш особине природних граница? Истина је да планине раздвајају; али стоји и то да река везује. А затим све планине не морају раздвајати државе. Које раздвајају а које не раздвајају? Од Бијарица до Торнее нема ни једна река која би имала карактер границе више него која друга. Да је историја хтела, Лоара, Сена, Меза, Лаба, Одра, као год и Рајна имале би тај карактер природне границе који је толико повреда начинио основном праву, вољи људској. Спомињу се и стратегиски обзири. Ништа није апсолутно; јасно је да се потреби морају чинити многи уступци, али ти уступци не треба да иду одвећ далеко. Иначе ће се

цео свет позивати на своје војничке разлоге, а то би значило рат без краја и конца. Не земља не чини нацију ни мало више него раса. Земља даје substratum, поље борбе и рада; човек даје душу. Човек је све приликом стварања ове свете ствари која се зове нација. Ту нема ништа материално. Нација је духовни појам који је резултат дубоких историских заплета, духовна породица, а не група која је ограничена обликом земљишта.

Видели смо оно што није довољно да се створи такав духовни принцип: раса, језик, интереси, религиозна средства, географија, војни обзири.

Па шта дакле треба?

После онога што је речено напред, ја нећу више дуго задржавати вашу пажњу.

III

Нација је душа, духовно начело. Овај духовни принцип сачињавају две ствари, које су, право рећи, само једна. Једна је у прошлости; друга у садашњости. Једна је заједница богатих успомена; друга, садашњи пристанак, жеља за заједнички живот, воља да се сачува вредност наслеђа које је примљено не подељено. Човек се, Господо, не импровизује. Нација, као и појединац, ограничена је дугом прошлошћу напора жртава, и излагања у опасности. Обожавање предака је најлегитимнији култ; претци су нас начинили оним што смо. Јуначка прошлост, велики људи, слава (подразумевам истинску), то је социјална основа на којој се држи национална мисао. Заједничка слава у прошлости, заједничка воља у садашњости; велика дела извршена заједно жеља да се понова још чине, то су битни

услови да буде једна нација. Подједнако се воле жртве заједнички подне сене, зла која су заједнички претрпљена. Воли се кућа коју смо саградили и коју смо увећали. Шпартанска песма: „Оно што сте и ви били; бићемо оно што сте“, то је скраћена химна сваке отаџбине.

Из прошлости добити у наслеђе славу и тугу; а за будућност имати исти програм; трпети, радовати се, надати се заједнички, то све више вреди него царинске уније и границе које одговарају стратешким захтевима; и то се схваћа поред свих разлика у раси и језику. Мало час рекох: „заједнички трпети“; да, заједничка патња више сједињава него заједничко уживање. Заиста, националне успомене националне туге више вреде од триумфа, зато што оне намећу дужности, што оне налажу за једничке напоре.

Нација је дакле велика солидарност, коју сачињава осећај жртава које су принесене и за које још постоји готовост да се принесу. Она претпоставља прошлост, али се ипак збира у садашњости једним видљивим фактом: при-

станком, жељом јасно израженом, да се настави заједнички живот. Егзистенција једне нације јесте (допустите ми ову метафору) плебисцит од свакога дана, као што је егзистенција појединаца стална потврда живота. Ох! Ја знам да ово није тако метафизички као божанско право, да је мање брутално него тобожње историско право. По идејама које вам излажем, нација нема права више него један краљ да каже једној земљи: „Ти припадаш мени, ја ћу да те узмем!“ За нас је земља њени становници; ако некога у овом случају треба запитати за мишљење, то треба становника. Нација никад нема истински интерес да анектира или да задржи за себе једну земљу против њене воље. Воља нација је, најзад, једини легитимни критериум коме се свагда треба обраћати.

Из политике смо прогнали метафизичке и теолошке апстракције. Шта остаје после тога? Остаје човек, остају његове жеље и његове потребе. Оцепљивање, рећи ћете, и постепено дробљење нација јесу последица система који ове старе организме оставља ћефу често пута нејасне воље. Јасно је да у

оваком, питању ниједан принцип не треба терати до крајности. Истине овога реда дају се применити само у својој целини и на врло општи начин. Људске воље се мењају; али шта се овде на земљи не мења? Нације нису вечите. Оне имају почетак па имају и свршетак. Европска конфедерација ће вероватно доћи да их замени. Али то није принцип века у коме живимо. За сада је егзистенција нација добра, шта више потребна. Њихова егзистенција је гаранција слобде, која би пропала кад би свет имао само један закон и једног господара.

Својим различитим особинама, које су често између себе противречне, нације служе заједничком делу цивилизације; све оне уносе једну ноту у тај велики концерат човечанства које је, у главном, највиша идеална реалност за којим тежимо. Осамљене нације имају своје слабости. Често у себи помислим да би појединац који би живео од пуне славе, који би у том погледу био горд, себичан, пргав; који не би могао ништа да поднесе без туче, да би тај био најнесноснији човек. Али све те дисонанције ишчезну у целини. Јадно човечан-

ство! Шта си све поднело! Колико те испаштаја још чекају! Кад би те дух мудрости могао повести да се очуваш од безбројних опасности које се налазе на твоје путу!

Хоћу да довршим, Господо.

Човек није роб ни своје расе, ни свога језика, ни своје религије, ни тока река, ни правца планинских венаца. Велик скуп људи, здрав духом и врелог срца, ствара моралну свест која се зове нација. И ако ова морална свест доказује своју моћ жртвама које изискују одрицање појединаца у корист општу, она је ипак легитимна, она има право на егзистенцију. Ако се на границама појаве сумње, питајте за савет становништво о коме се води спор. Оно има право да да своје мишљење о том питању. Томе ће се насмејати политичке величине, непогрешиви, а који цео свој век проводе у самообмани, и који са висине својих супериорних начела сажалевају нашу обичност. „Запитати за савет становништво, каква глупост! То су оне кржљаве француске идеје које хоће да дипломатију и рат замене дедињском простотом!“ Сачекајмо, Господо; нека прође владавина величина;

поднесимо презирање силних. Можда ће се после многог узалудног лутања доћи и на наша скромна емпиричка решења. Средство да човек има право у будућности, често се састоји у томе да уме да не буде у моди.
